

2. *Андрейчук С. К.* Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу : автореф. дис. ... к. держ. упр. : спец. 25.00.01 / С. К. Андрейчук. – Львів, 2007. – 20 с.
3. *Гришнова О. А.* Людський розвиток : [навч. посіб.] / О. А. Гришнова. – К. : КНЕУ, 2006. — 308 с.
4. *Губерський Л.* Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Л. Губерський, В. Андрущенко. – К. : МП Леся, 2008. – 516 с.
5. Закон України “Про освіту”; УРСР “Про освіту” від 4 червня 1991 р. // В кн. *Закони України.* – К., 1996. – Т. 1. – С. 414–434.
6. Підсумковий моніторинг розвитку соціальної сфери за 2010 рік. – Режим доступу : <http://www.vesmirbooks.ru>.
7. Потенціал України та його реалізація : спільний аналіт. звіт Мін-ва екон. України, Мін-ва фінансів України та НБУ // Міжнар. центр персп. дослідж. та ін. – К., 2008. – 56 с.
8. Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України, 2010. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Сучасне соціальне управління: філософія, методологія, практика : [монографія] // за заг. ред. Н. Г. Діденко. – Донецьк : “ВІК”, 2010. – 375 с.

Надійшла до редколегії 27.02.2012 р.

УДК 336.228

О. В. РЕВЕНКО, Т. В. РЕВЕНКО, О. А. ГУЛІЙ

ВПЛИВ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ФОНДОВИХ РИНКІВ В УКРАЇНІ

Проведено кластеризацію регіонів України з огляду визначення впливу оподаткування на розвиток фондового ринку й ефективність операцій професійних учасників у регіональному розрізі. Визначено можливі причини слабого розвитку регіональних фондових ринків, а також обґрунтовано напрямки їх пріоритетного розвитку з урахуванням можливості застосування інструментів податкової політики.

Ключові слова: інвестиційний капітал, цінні папери, фондовий ринок, інструменти податкового регулювання, податкова політика.

A clustering regions of Ukraine in view of determining the impact of taxation on capital market development and efficiency of operations professional in the regional context. Determined the possible causes of weak regional stock markets and reasonable directions of their priority development with the possibility of applying tax policy instruments.

Key words: investment capital, securities, stock market, the tools of tax regulation, tax policy.

В умовах формування ринкових відносин важливе значення має розвиток ринку цінних паперів, що відображає найменші зміни соціально-економічного розвитку країни. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки більш дієвого механізму функціонування фондового ринку, стимулювання його всебічного розвитку, підвищення його ролі в інвестиційно-інноваційному розвитку виробництва.

У вітчизняній економічній науці проблемам оподаткування і податкової політики присвячено роботи Б. Болдирева, О. Василіка, Ю. Іванова, І. Озерова, А. Соболева, В. Суторміна, М. Кучерявенка, М. Тургенева, В. Федосова, Д. Черника. Найбільш значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад оподаткування операцій з цінними паперами внесли як західні, так і вітчизняні науковці різних часів: Л. Гончаренко, О. Бондаренко, Я. Миркін, С. Клапчук, О. Барановський, І. Бланк, М. Денисенко та ін. Проте на кожному наступному етапі виникають нові проблеми, що вимагають інших підходів до оподаткування операцій з цінними паперами, творчого осмислення та впровадження змін, які б більшою мірою реалізовували і фіскальну, і регуляторну функцію податків, відображали об'єктивний стан національних економік. Одночасно у вітчизняній науковій літературі не вистачає комплексного дослідження особливостей розвитку фондових ринків окремих регіонів України з урахуванням податкової складової їх державного регулювання.

Мета статті – дослідження впливу інструментів податкової політики на розвиток регіональних фондових ринків в Україні. Об'єктом дослідження виступають регіональні фондові ринки країни, а також сукупність податкових важелів впливу на них.

Економічний розвиток України потребує залучення значного інвестиційного капіталу. Економічно виправданим і найбільш прийнятним механізмом є залучення капіталу через емісію цінних паперів. Для ефективного використання цього механізму слугує фондовий ринок з відповідною інституційною структурою, яка відображає як взаємовідносини населення, підприємств і держави у формуванні, розподілі й використанні фінансових ресурсів, так і економічну модель суспільства.

На інтенсивність розвитку фондового ринку істотно впливає національна політика справляння податків – оподаткування доходів від торгівлі цінними паперами, володіння акціями (у тому числі й іноземними), доходів на приріст капіталу, оподаткування грошових переказів за кордон тощо. Це пояснюється тим, що інвестори орієнтуються на ставку дохідності після сплати податків. Практика оподаткування дуже різниться в окремих країнах. Так, із деяких цінних паперів податок “біля джерела” утримується, а з деяких – ні. Іноді прибуток від продажу цінних паперів прирівнюється до доходів. Важливе значення мають також строки податкових виплат. Адже інвесторові іноді вигідніше відстрочити сплату податків і віднести її на рахунок витрат наступного фінансового року тощо. На практиці відмінності в податкових режимах стали значним чинником розвитку ринків іноземних акцій у тих чи інших країнах – там, де діють податкові стимули, такі ринки більш розвинуті [3].

Відносно української економіки, щоб активізувати інвестиційну діяльність, необхідно використання інструментів податкового регулювання, оскільки наша

податкова система має суто фіскальний характер. Україна ще не досягла такого рівня економічного розвитку, щоб дозволити собі повністю відмовитись від стимулів для іноземних інвесторів. Через систему податкових механізмів регулювання держава має змогу активізувати інвестиційну діяльність в Україні, захищати національного товаровиробника, стимулювати розвиток пріоритетних галузей економіки.

З огляду на ці питання доцільним є визначення впливу оподаткування на розвиток фондового ринку в регіональному розрізі. На прикладі показників розвитку регіонів держави проведено їх кластеризацію з метою групування за однаковими ознаками, а саме специфікою та розвиненістю фондового ринку.

Алгоритми кластерного аналізу дають змогу поділити сукупність об'єктів на однорідні за певним формальним критерієм подібності групи (кластери). Основною властивістю цих груп є те, що об'єкти, які належать одному кластеру, більш подібні між собою, ніж об'єкти з різних кластерів. Таку класифікацію можна виконувати одночасно за досить великою кількістю ознак [7].

Кластеризацію проведено з урахуванням таких показників: наявний дохід; економічно активне населення у віці від 15 до 70 років; ВРП у розрахунку на одну особу; витрати населення на поточні податки, на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти; кількість реєстраторів; кількість емітентів, яких обслуговують реєстратори; кількість випусків цінних паперів, які обслуговують реєстратори; податкові надходження; податкове навантаження на економічно активне населення у віці 15 – 70 років. Система показників була сформована за допомогою статистичної інформації щодо соціально-економічного розвитку регіонів, а також визначення особливостей їх впливу на привабливість інвестування в цінні папери.

На основі проведеного дослідження аналізу кластеризації представимо отримані результати у формі таблиці (табл.).

Таблиця

Результати кластеризації

<i>Кластер</i>	<i>Область, регіон</i>
1	Київська та м. Київ
2	Дніпропетровська, Донецька, Харківська
3	АР Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франковська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька Черкаська, Чернігівська

Згідно з результатами кластерного аналізу, можна зробити висновок: відносно рівня розвинення фондового ринку регіони України доцільно розділити на три кластери. Так, до третього кластеру, відносяться області, які мають найнижчий рівень розвитку ринку, до нього увійшов 21 регіон. До першого кластеру відноситься м. Київ та Київська область з найкращими показниками, що свідчать про рівень розвитку фондового ринку. До другого кластеру відносяться регіони з середніми показниками. Другий кластер поєднує три регіони – Дніпропетровський, Донецький та Харківський.

Аналіз показників розвитку фондового ринку за регіонами довів, що кількісні показники наявності та обігу більшості цінних паперів на ринку відповідають виробничій специфіці регіонів, при цьому більшість цінних паперів сконцентрована у столичному регіоні.

Таким чином, можна говорити про наявність двох тенденцій: централізації – найбільші потоки сконцентровані в столичному регіоні, та галузевої спеціалізації – розвиток фондового ринку в регіонах зумовлений наявністю в них відповідних крупних емітентів підприємств флагманів виробничого комплексу регіону. Аналіз загальних передумов і тенденцій децентралізації в економіці дає змогу очікувати посилення цієї тенденції розвитку регіональних сегментів фондового ринку [6].

Таке нерівномірне розподілення приводить до надзвичайного розвитку деяких територій, а інші відчувають нестачу фінансових коштів. Для того щоб економіка України стала більш ефективною та конкурентоспроможною, необхідно розвивати всі області, оскільки бурхливий розвиток одних та занепад інших регіонів не дає українській економіці розвиватися.

Відносно другого кластеру можна казати, що істотна частина видів економічної діяльності майже не була охоплена системою фондового ринку. Лише електроенергетика, фінансова діяльність, металургійна, хімічна та нафтохімічна промисловості мали достатньо високий рівень ринкових відносин з огляду на їхній особливий статус, по суті, створили реальну передумову подальшого розвитку ринку.

Деякими дослідниками систематизовано головні проблеми розвитку фондового ринку регіонів, які входять до третього кластеру, а саме:

- низький рівень економічного росту області;
- великий рівень податкового навантаження;
- низький рівень податкової віддачі по підприємствам;
- невелика чисельність населення;
- переважна більшість підприємств відносяться до агропромислового комплексу, що не дає змогу значному розвитку фондового ринку в цих регіонах;
- низький рівень інформації щодо емітентів;
- низький рівень якості цінних паперів;
- низький рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської промисловості;
- недостатність місцевого цільового фінансування;
- невелика частка підприємств, які мають конкурентоспроможні цінні папери;
- відсутність потужних інституційних інвесторів [1; 4; 6; 8; 9; 13].

Проте в цих регіонах існують об'єктивні передумови для повноцінного розвитку фондового ринку, орієнтованого на внутрішні фінансові джерела, які полягають у такому:

- постійно існуюча потреба реального сектора регіональної економіки в грошових коштах;
- наявність нагромаджень у населення та вільних коштів у підприємств і організацій;
- об'єктивна потреба в обігу капіталів і можливість залучення капіталу за допомогою купівлі-продажу цінних паперів;
- наявність суб'єктів економічних відносин (учасників фондового ринку), здатних брати участь в обігу грошових коштів [6].

Ключовими завданнями, які повинен виконувати фондовий ринок як на державному, так і на регіональному рівнях є, насамперед, забезпечення гнучкого міжгалузевого перерозподілу інвестиційних ресурсів, максимально можливого припливу національних і закордонних інвестицій на вітчизняні підприємства, формування необхідних умов для стимулювання нагромадження і трансформації заощаджень в інвестиції. На сьогодні процес акумуляції коштів інвесторів і забезпечення підприємствам доступу до капіталів на інвестиційні цілі практично зведено до нуля [5].

Економічні дослідження та податкова практика доводить, що в податках закладено великий потенціал впливу на фінансовий сектор, зокрема на інвестиційну активність населення.

Так, для вирішення проблем регіонів, які входять до третього кластеру пропонується таке:

1) західний регіон має вигідне транспортно-географічне розташування, він має митні кордони з Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею, що може сприяти розвитку припливу іноземного капіталу. У цьому регіоні перспективними галузями народного господарства є туристична, готельна, санаторно-курортна та ін. Податковим Кодексом України передбачено пільги для туристичної галузі у вигляді звільнення від оподаткування прибутків для готельного бізнесу на період до 2015 р. Тобто цей вид преференцій за своєю суттю є “податковими канікулами”;

2) у південному регіоні найбільш вигідними є реконструкція та технічне переоснащення портового господарства, розвиток виробництва обладнання для харчової та консервної промисловості, розширення мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. З метою стимулювання інвестиційної привабливості Південного регіону можливо використання митних стимулів, зокрема нульових чи зменшених ставок мита. Уряд може зменшувати чи ліквідувати мито на обладнання та запасні частини, що імпортуються при інвестиційних проектах. У цьому регіоні доцільно використання відстрочення сплати податку на прибуток у зв’язку з реалізацією інвестиційного проекту;

3) східний регіон потребує реконструкції й технічного переобладнання шахт, металургійних і технічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій [2]. Саме податкові платежі ресурсно-екологічної групи мали б виступити як потужні стимули раціоналізації використання природних ресурсів, зменшення негативного екологічного впливу, що сприяло б зростанню інвестицій у промисловість. Податковим кодексом України передбачено пільги з енергозбереження відносно ПДВ та податку на прибуток підприємств [5; 8]. Також можливо використання податкової знижки – чим більше нових інвестицій та інвестиційних проектів буде в підприємства, тим більшим буде відсоток відрахування від оподаткованого доходу. Також для підприємств металургійного та хімічного виробництва, а також шахт можливо використання прискореної амортизації основних засобів. Цей механізм дозволить підвищувати норми амортизації та скорочувати її період, що призводить до збільшення використання таких основних фондів на суму амортизації, яка зменшує об’єкт оподаткування.

Отже, в умовах економічного розвитку України доцільно використання інструментів податкового регулювання, оскільки це дасть можливість знизити рівень

податкового навантаження на економіку держави та створить більш сприятливий інвестиційний клімат. Часткове розв'язання проблем можливо вирішити за допомогою інструментів фондового ринку.

Тому з урахуванням специфіки формування українського фондового ринку, особливостей оподаткування, а також галузевого розвитку регіонів потрібно створювати умови для досягнення таких цілей: макроекономічної; сприяння у формуванні умов для економічного зростання; надійний захист прав інвесторів; формування єдиного фондового ринку України на основі інтеграції регіональних фондових ринків; стимулювання вкладення капіталу українських інвесторів переважно в українську економіку, зокрема податковими засобами; перетворення України в один із самостійних світових центрів фондової торгівлі.

Література:

1. Аналітичний огляд фондового ринку України за 2010 рік. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/Fund_market_review.pdf.

2. Великий Ю. В. Податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні / Ю. В. Великий. – Наука й економіка. – 2011. – № 2 (22). – С. 10–15.

3. Вплив торговельної політики на людський розвиток. – Режим доступу : <http://www.ier.com.ua/ua/projects/?pid=2206>.

4. Герасимчук З. В. Стратегічні пріоритети фінансового стимулювання сталого розвитку Волинської області / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук // Економічний форум. – 2011. – № 1.

5. Гнаткович О. Д. Напрями активізації підприємництва на ринку цінних паперів України / О. Д. Гнаткович, С. Д. Смолінська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20 (5). – С. 169–172.

6. Качала Т. Сучасний стан та тенденції розвитку фондового ринку Черкаського регіону / Т. Качала // Економіст. – № 2. – 2010. – С. 37–41.

7. Ким Дж.-О. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / Дж.-О. Ким, Ч. У. Мьюллер, У. Р. Клекка ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика. – 1989. – 215 с.

8. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. – Х. : Одиссей, 2010. – 536 с.

9. Показники виконання Державного бюджету України за січень-вересень 2011 року. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

10. Поліщук В. Г. Інструментарій стимулювання сталого розвитку регіону: проблеми і перспективи застосування / В. Г. Поліщук // Економічний форум. – 2011. – № 4.

11. Пріоритети реформування податкової політики України: як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності? – К. : НІСД, 2010. – 80 с.

12. Стратегія економічного та соціального розвитку Миколаївської області на період до 2015 року. – Режим доступу : http://agroin.org/programi/mikolaiiv_strateg.pdf.

13. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011 – 2020 рр. – Режим доступу : http://adm.km.ua/doc/RD_Strategy_Khmelnyskiy_12052011_UA.pdf.

Надійшла до редколегії 21.03.2012 р.